

MĚSTO VE VRSTVÁCH ČASU

Město, které si pamatuje proměnu

Příběh Tábora pro průvodce

PŘED CESTOU

Jak číst město

Tábor se nedá otevřít jedním klíčem. Z nádraží se k jeho starému srdci přichází přes město, které budovali železničáři, inženýři, bankéři a sokolové. Uvnitř hradeb čeká jméno vypůjčené z Bible, spor o kalich, sklepy plné všední práce a domy, které vznikaly znovu po požárech. Poslední slovo nemá žádná z těchto dob sama.

Vyprávění se volně hlásí k Holečkově pozornosti pro jihočeskou krajinu, práci a lidské osudy. Není převzaté z jeho knih. Obrazné věty zvou k představě; nejsou citací svědků ani popisem přesného vzhledu zaniklých míst. Ověřitelné letopočty, osoby a stavby mají u každé kapitoly prameny. Větu „Pro hlas v terénu“ si průvodce může povědět po svém.

V DUCHU JOSEFA HOLEČKA

Tento nový text je napsán ve stylu Josefa Holečka, volně inspirovaný jeho trpělivým pohledem na jihočeskou krajinu, práci a lidské společenství. Není to Holečkově dílo ani citace z jeho knih. Josef Holeček (1853–1929) se narodil ve Stožicích u Vodňan, studoval na tábořském reálném gymnáziu a proslul jako spisovatel, novinář a překladatel. Jeho velká epopej Naši vypráví o jihočeském venkově. V Holečkových sadech stojí jeho pomník, odhalený roku 1926 za jeho přítomnosti.

K četbě: Naši · Pero · Husův kraj a lid · Obšit · Černohorské povídky · Kalevala
Život a dílo · Holeček v Táboře · Číst Husův kraj a lid

01 / ZASTÁVKY 01-03

Nejdřív přijel vlak

Nádraží · Bechyňka · dívka se džbánem

Kdo jde za Tábořem, čekal by, že jej první pozdraví stará brána. Nás však vítají koleje. Roku 1871 sem přijel vlak a s ním do města vstoupila nová míra času: odjezdy se počítaly na minuty, cizí kraje se přiblížily a mezi nádražím a hradbami začaly přibývat domy. Člověk, který tu vystoupil, mohl mít v ruce zavazadlo a v hlavě zcela obyčejnou starost, kde složí hlavu. O husitech by se dozvěděl až cestou. Na nádražní budově dnes čteme Masarykovo „Tábor je náš program“, ale ta deska patří paměti republiky, ne roku 1420. Město mluví několika hlasy a sluší se nejprve poznat, který právě slyšíme.

O několik kroků dál se ozve jiný začátek. V roce 1903 vyjela elektrická dráha do Bechyně. Nebyl to osamělý nápad jediného vynálezce: o trať usilovali místní lidé, projektovalo ji více odborníků a firma Františka Křížíka dodala elektrickou část. Křížík měl k Táboru i starší vazbu. Roku 1887 předvedl na dnešním Žižkově náměstí čtyři obloukové lampy. Světlo tehdy přicházelo z proudu vyráběného v Podskalském mlýně. Kdo hledá odpověď na otázku „kdo“, řekne František Křížík; slovo proud je teprve náš herní střípek.

U jezírka v Husově parku drží pískovcová dívka džbán. Václav Suchomel ji vytvořil jako dar turistů městu k pětistému výročí založení Tábora v roce 1920. Není středověká a nesnaží se jím být. Působí spíš jako drobný pozdrav od generace, která se vracela k husitskému příběhu po svém. Její voda nás zavede k Jordánu, ale ještě chvíli zůstaňme u myšlenky: město tvoří i lidé, kteří si jeho minulost znovu vyprávějí.

PRO HLAS V TERÉNU

Začínáme v devatenáctém století. Nejdřív nás do Tábora přivezl vlak, pak jej rozsvítil Křížíkův svět. A teprve na konci této cesty se zeptáme, co chtěli změnit lidé roku 1420.

PRAMENY: Husitské muzeum: Tábořské nové město · NPÚ: železniční trať Tábor–Bechyně · Husitské muzeum: František Křížík · Husitské muzeum: Tábořské městské parky

02 / ZASTÁVKY 04-07

Obraz Husa a skutečná voda

Husův památník · botanická zahrada · Jordán · hráz

Před Husovým pomníkem člověk ztiší krok. František Bílek jej pojal jako otevřenou knihu a kniha, jak ví každý, nemusí být napsána v jediném létě. Husova cesta skončila v Kostnici roku 1415; kamenná připomínka v Táboře byla dokončena až roku 1928. Mezi oběma daty leží životy mnoha pokolení, která se k jeho slovům vracela, každé se svou nadějí a se svým neklidem. Hus sám město nezaložil. Přesto by bez jeho odkazu příběh lidí, kteří sem přišli o pět let později, zněl docela jinak. Na místě tedy nestojíme jen před mužem, ale také před pamětí, kterou si o něm město vychovalo.

Cestou kolem botanické zahrady přibude kapitola z úplně jiného oboru. Zahrada vznikla roku 1866 při hospodářské škole. Zkoumat, pojmenovat a pěstovat rostliny je také způsob, jak pečovat o budoucnost města. Je sobota, takže příběh vyprávíme z veřejného prostoru před zavřeným vstupem. Ani z dálky však nepůsobí jako odbočka: ukazuje, že Tábor se v novověku učil vědecky zacházet s krajinou, která jej živila.

Jordán bývá fotografován jako půvabná vodní plocha. Roku 1492 ale vznikl především pro užitek. Staré město stojí vysoko, a tak se voda z nádrže musela dostat k vodárenské věži a kašnám. U hráze se můžeme v duchu dívat pod hladinu: archeologové našli historické dřevěné výpusti se svislým čapem. Dnešní spodní výpuštění vznikla při obnově v letech 2011 až 2014; její úlohou je také bezpečnost nádrže. Přepad a spodní výpuštění nejsou totéž. První odvádí vodu z horní úrovně, druhá dovoluje vodu řízeně odpouštět níže. Jordánský vodopád se proto dnes ukazuje jen za určitých vodních stavů. Voda nevysvětluje všechno o husitech, zato vysvětluje, jak mohlo na výšině dlouhodobě žít město.

PRO HLAS V TERÉNU

U Husova pomníku čteme paměť. U hráze čteme potřebu. Město může mít velké myšlenky, ale každý den musí také přivést vodu tam, kde lidé žijí.

PRAMENY: Husitské muzeum: Tábořské městské parky · Botanická zahrada: historie · Město Tábor: Jordán · R. Krajíc: archeologický výzkum Jordánu · Město Tábor: vodárenská věž

03 / ZASTÁVKY 08-11

Fasády mluví za Nové Město

Palcát · třída 9. května · banka · sokolovna

Na místě dnešního Palcátu býval hotel Slunce a v jeho starší budově měl ateliér fotograf Alexandr Seik. Člověk by rád prolistoval všechny jeho snímky a viděl, jak se tu za jediný lidský věk proměnily kabáty, obličej i domovní štíty. Dům už nestojí; jméno Palcát na novém hotelu zní starobyle, avšak současná stavba vyrostla v jiné době. Tak to bývá s městy: starý symbol se usadí na mladé zdi a obojí je pravda, jen nesmíme zaměnit jednu za druhou. O kus dál nám průčelí banky a sokolovny povědí, na jaké dílo si troufala novější pokolení.

Třída 9. května byla kdysi Nádražní. Jméno ulice je stručný veřejný text, který lze přepsat, aniž se zbourá jediný dům. Starší městská spořitelna na čísle 518, navržená Theodorem Petříkem a otevřená roku 1925, dává průchodu sebevědomou tvář první republiky. O kousek dál, v Tyršově ulici číslo 521, stojí někdejší filiálka Národní banky československé, dnes Komerční banka. Nezaměňujme ty dvě instituce a dva domy. Na druhém z nich se do kamene promítla práce Jana Vítězslava Duška: alegorie dopravy, průmyslu, obchodu a zemědělství. Je to vyprávění o hospodářství, které nepotřebuje věž ani bránu, a přece říká, co si město přálo být.

Za rohem se tato víra v občanskou sílu mění v pohyb těla. Sokolovna se otevřela roku 1905. Lidé tu cvičili, přednášeli a scházeli se; za první světové války se budova proměnila v lazaret. Jména Tyrš a Fügner, která potkáme v ulicích, tak nejsou dekorací orientačních tabulí. Připomínají spolek, jenž spojoval tělovýchovu s veřejnou službou. Výklad může chvíli zůstat tichý a nechat skupinu číst průčelí: staré město ještě nevidíme, ale jeho pozdější obyvatelé nám už ukázali, co považovali za důležité.

PRO HLAS V TERÉNU

Podívejte se, jakou budoucnost si první republika nechala vytesat na banku. A pak si všimněte, že za války se sokolovna změnila v místo péče o raněné. Kamenná slova města se umějí proměnit v čin.

PRAMENY: Husitské muzeum: hotel Slunce a Nové Město · Husitské muzeum: Tábořské nové město · Husitské muzeum: architekt Theodor Petřík · Husitské muzeum: S otevřenýma očima po Táboře · Husitské muzeum: tělovýchovná jednota Sokol

04 / ZASTÁVKY 12-13

Kalich se vrací do Grandhotelu

Křížíkovo náměstí · Grandhotel · Střelnice · Pražská brána

Náměstí nese Křížíkovo jméno a náš vynálezce se zde vrací jako člověk, ne jako legenda o všemocném proudu. V Grandhotelu byl 14. dubna 1934 ustaven zednářský kroužek Kalich a starý František Křížík byl u toho. Už před ním, roku 1932, vznikl kroužek Most. Zakladatelé Kalicha skládali slib na Komenského Kšaft umírající matky Jednoty bratrské. Je v tom kus vědomé úcty k české reformní paměti; dokumenty však nevedou skrytou chodbou až k husitským zakladatelům. Jméno se vrátilo, lidé byli jiní. Příběh je silnější, když mu nepřikreslíme tajnou nit, kterou v pramenech nenajdeme.

Představme si jméno kalicha jako ozvěnu v různých místnostech. Ve středověku bylo veřejným náboženským požadavkem, v roce 1934 vědomě zvoleným odkazem malého spolku, dnes je částí naší hry. Ozvěna je skutečná, ale každá místnost má jiné stěny. Křížík zde propojuje technický a spolkový příběh vlastní přítomností, nikoli důkazem o skryté podobě města.

Od Grandhotelu se přibližujeme ke Střelnici, společenskému domu z let 1894–1895, a ke stopě Pražské brány v dlažbě. Kdysi brána rozlišovala, kdo je uvnitř a kdo teprve žádá o vstup; dnes lze její místo přejít v několika krocích. Nenechme zmizelou stavbu zastínit tím, co je před očima. Půdorys v dlažbě je výborná scéna pro otázku, jak se mění význam hranice, když z ní zůstane pouhá linie.

PRO HLAS V TERÉNU

Kalich se tu opravdu objevil znovu: jako jméno kroužku založeného roku 1934. Je to silná ozvěna minulosti. Zkusme si jen dát pozor, abychom ozvěnu nevydávali za nepřerušný hlas pěti století.

PRAMENY: Husitské muzeum: Táborští svobodní zednáři · Husitské muzeum: František Křížík · Město Tábor: Střelnice · Město Tábor: prohlídkový okruh

05 / ZASTÁVKY 14-15

Jméno přinesené z Ústí

Žižkovo náměstí · Beseda · kostel Proměnění Páně

Když člověk po dlouhé cestě dojde na Žižkovo náměstí, snadno by uvěřil, že tu město stojí odjakživa. Ale jaro roku 1420 mělo nejistý krok. Nedaleko leželo Sezimovo Ústí, město řemesel, v němž roku 1414 pobýval Jan Hus; po jeho vypálení odtud husitští obyvatelé odešli na výšinu nad Lužnicí. Mysleme na živé lidi s dětmi, prací a zásobami, ne na bezhlasý průvod z učebnice. To je představa, nikoli dochovaný seznam jejich věcí. Na ostrohu už kdysi stálo královské Hradiště ze třináctého století. Příchozí tedy nebudovali ve vzduchoprázdnu a Žižka, jenž přišel z Plzně, nebyl jediným zakladatelem. Nové jméno mělo dát starému místu jinou budoucnost.

Jméno Tábor přeneslo do Čech biblickou horu spojenou v křesťanské tradici s Proměněním Krista. Je v něm očekávání, že se promění také lidské společenství. Neodvozujeme je od tavení, taverny ani jiné svůdné zvukové podobnosti. O sto let později by už náměstí mělo jiné domy, o další století jiný obchod, o několik dalších věků spolky a kavárenské rozhovory. Beseda připomíná měšťanskou vrstvu: spolek Měšťanská beseda se roku 1878 podílel na podnětu k založení městského muzea. A právě zde Křížík roku 1887 rozsvítil čtyři obloukovky. Biblické jméno a elektrické světlo se tedy skutečně potkaly na jednom náměstí, jen každé v jiném čase.

Název kostela Proměnění Páně dává třetí úvodní otázce kamennou podobu. Monumentální stavba je pozdější než první husitská obec, jejíž bohoslužba vypadala jinak. Stojíme před pozdějším svědkem staršího jména. Průvodce tu může nechat chvíli ticho: každé nové město potřebuje vodu a obranu, ale někdy potřebuje také příběh o tom, proč má smysl začít znovu.

PRO HLAS V TERÉNU

Lidé přišli od Sezimova Ústí na místo, které už mělo minulost. Dali mu biblické jméno Tábor, protože čekali proměnu. V tom jménu je jejich naděje i naše otázka, co se opravdu změnilo.

PRAMENY: Město Tábor: dějiny založení · Město Sezimovo Ústí: dějiny města · Religionistická encyklopedie AV ČR: táborité · Město Tábor: kostel Proměnění Páně · Město Tábor: prohlídkový okruh · Husitské muzeum: František Křížík

06 / ZASTÁVKY 16-17

Kalich, o který se vedl spor

Stará radnice · Škochův dům · sklepy

Kalich by se vešel do dlaní, ale spor o něj se nevešel ani do celého království. Když Jakoubek ze Stříbra roku 1414 prosazoval, aby i laik při přijímání dostával chléb i víno, nešlo jen o nádobu. Latinské sub utraque specie znamená „pod obojí způsobou“; za těmi slovy stojí otázka, komu náleží účast na obřadu a kdo smí jeho podobu závazně vykládat. Husův odpor proti odpustkové kampani a jeho odsouzení přispěly k napětí, v němž se hněv obracel také proti papežské autoritě. Kdo by tu však postavil všechny husity do jediné řady se stejnou myšlenkou, ztratil by právě ty lidi, o nichž chce vyprávět. Jedni hledali nápravu v mezích, druhí chtěli změnit mnohem víc.

Katolické učení neříká, že přijímáním pouze hostie dostává věřící jen „polovinu Krista“: plná Kristova přítomnost je podle něj v každé způsobě. Rozdíl tedy nelze vysvětlit pouhou aritmetikou chleba a vína. Umírnění kališníci i radikálnější Táborité měli mezi sebou další spory. Slovo protestant vzniká až v kontextu reformace šestnáctého století; husitský Tábor jí předcházela. Příběh o kalichu získá hloubku právě tehdy, když protivníkům nepřisoudíme karikaturu.

Vedle radnice stojí Škochův dům číslo 22, který odmítá být jen kulisou husitské scény. Jeho pozdně gotický panelový štít vznikl po velkém požáru roku 1532; v přízemí je síň zaklenutá na střední sloup. Později tu měl materiální obchod Václav Škoch, jehož jméno domu zůstalo. Někdejší obchod a dnešní restaurace jsou další životy téhož domu. Když pak sestoupíme do

podzemí, nepotřebujeme hledat legendární únikový tunel: původní lochy sloužily zejména jako sklepy a zásobárny, prohlídková trasa je až později propojila. Historie bývá nejpřesvědčivější tam, kde má vůni obyčejné práce.

PRO HLAS V TERÉNU

Kalich znamenal chléb i víno pro laiky. V něm se potkal obřad s otázkou, kdo má v církvi hlas. A vedle nás dům připomíná, že žádné město nezůstane v jediné podobě.

PRAMENY: Religionistická encyklopedie AV ČR: utrakvismus · Masarykova univerzita: Jakoubek ze Stříbra · Katechismus katolické církve, § 1390 · Religionistická encyklopedie AV ČR: táborité · Religionistická encyklopedie AV ČR: protestantismus · Město Tábor: prohlídkový okruh a Škochův dům · Archiv Šechtl a Voseček: Škochův dům po roce 1878 · Město Tábor: podzemní chodby

07 / ZASTÁVKY 18-20

Chléb za hradbami

Tržní náměstí · Holečkovy sady · Housův mlýn

Na trhu se velké myšlenky měří jinak než v kostele. Měří se tím, zda je co přivést, prodat a odnést domů. Tržní náměstí znalo i obchod s dobyt看kem; zpráva z roku 1664 zachycuje jeden z jeho novověkých dnů. Už roku 1437 potvrdil městu tržní privilegium Zikmund, muž, který pro husity býval protivníkem. Tak se dějiny nerady podržují jednoduchému konci: po boji se zase smlouvá, staví a živí rodina. Nad obyčejným hlukem trhu stojí vodárenská věž. Připomíná, že ani dobrá vůle nenaplní kašnu, dokud se voda z Jordánu nedostane na kopec.

V Holečkových sadech se můžeme znovu podívat na hradby. Nad údolím stojí obranná linie, v parku je jméno spisovatele Josefa Holečka, někdejšího tábořského studenta. Stejná krajina otevírá cestu ke Klokotům, kde se později rozvinula katolická poutní tradice. To všechno lze vidět na jednom svahu, ale ne v jednom roce. Nejsou to důkazy jedné skryté rezie. Jsou to lidské způsoby, jak se znovu přiblížit stejnému místu.

Pod hradbami je Housův mlýn. Dnešní programy v areálu rády přibližují husity, avšak současná stylizace není dochovanou středověkou dílnou. Skutečný mlýnský příběh stačí: místo má kořeny už ve třináctém století a připomíná práci, bez které by na výšině nebylo koho bránit. Když mluvíme o posvátném chlebu, je dobré na chvíli slyšet i mlýn pro chléb každodenní. Jeden symbol se tak vrací k životu, z něhož vyrostl.

PRO HLAS V TERÉNU

Kalich byl znamení. Ale lidé, kteří jej nesli, také potřebovali vodu, mouku, tržiště a cestu domů. Na těchto místech se velké dějiny vracejí k obyčejnému dni.

PRAMENY: Husitské muzeum: Tábořská tržiště · Město Tábor: vodárenská věž · Město Tábor: městské hradby · Město Tábor: poutní kostel Klokoty · Město Tábor: Housův mlýn

08 / ZASTÁVKY 21-22

Pevnost není obraz na praporu

Kotnov · Bechyňská brána · Granátová skála

Kotnov stojí nad krajinou jako starý hospodář, který ví, odkud se chodí k jeho domu. Jeho obranná minulost začala dříve než husitské město; noví obyvatelé jej však zapojili do své pevnosti. Z výšky se Tábor neskládá z názvů ulic, nýbrž z ostrohu, vody, prudkých svahů a cest, po nichž mohl přijít přítel i nepřítel. Lidé roku 1420 chtěli vytvořit novou obec, ale museli rozhodovat také o branách, hradbách a ozbrojené stráž. V tom je jejich naděje i její tíha. Krajina pomohla město chránit; žádná skála však neodpoví za člověka na otázku, jakou cenu je ochoten za obranu zaplatit.

U Granátové skály hledejme očima drobná červená zrna almandinu. Je to granát, ale jiný než známý český pyrop. Skálu neodlamujme; její význam nespočívá v suvenýru. U Lužnice se také snadno pomíchají názvy mostů: poblíž je Čelkovický most, zatímco Švehlův most leží dál jihozápadně mimo dnešní okruh. Na jeho stavbě se podílel Štěpán Ješ, člen zednářské lóže 28. říjen, ale samotná stavba proto není šifrou. Přesné rozlišení mostů je lepší než lákavá záměna.

Výhled od řeky uzavírá motiv, který jsme začali u Jordánu. Tam byla voda zdrojem, tady překážkou i ochranou. Příběh Tábora nepluje po jediné přímce: směr mu dávají lidé, ale také skála, tok řeky a cesta, kterou lze vůbec projít. Za mokra se k této zastávce nevydávejme po kluzkých schodech jen proto, abychom splnili plán; stejnou souvislost lze vysvětlit z bezpečnějšího místa.

PRO HLAS V TERÉNU

Z věže se ukáže, proč byla tato výšina pevností. A dole u řeky poznáme druhou polovinu odpovědi: město nepostavili jen myšlenkou, ale i čtením krajiny.

PRAMENY: Město Tábor: Kotnov a Bechyňská brána · Město Tábor: Granátová skála · Husitské muzeum: mosty na Lužnici · NPÚ: Švehlův most · Husitské muzeum: Táborští svobodní zednáři

09 / ZASTÁVKY 23-24

Poslední střípek není poslední slovo

Klásterák · návrat na Žižkovo náměstí

Na Klásteráku se město znovu převléklo, a přece zůstalo na stejném ostrohu. Augustiniánský klášter patří až k době po Bílé hoře, kdy se v Táboře prosazovala rekatolizace. Kdo by znal pouze husitský začátek, mohl by před ním stát jako před omylem. Omyl to není. V domě z jiného století se usadil jiný způsob víry a město šlo dál. Náměstí připomíná Mikuláše z Husi, táborského hejtmána, kterého není radno zaměnit s Janem Husem. I jména tu mají své lidské nositele. Žádné pokolení nedrželo Tábor navždy v jediné podobě, stejně jako jej my dnes nemůžeme uzavřít jedinou větou.

Až se vrátíme k radnici, osm střípků se může položit vedle sebe. Proud připomene Křížíka; paměť Husův pomník; voda Jordán; ozvěna kroužek Kalich; jméno biblickou horu; obojí přijímání chleba a vína; obrana Kotnov; obrat klášter. Střípky nejsou heslo, které otevře tajné dveře. Jsou to různé odpovědi na otázku, jak lidé v průběhu staletí užívali totéž místo a některé stejné symboly. Zednářský Kalich roku 1934 je skutečný historický detail, ale nedokládá nepřerušené bratrstvo od založení města.

Ted' můžeme vrátit skupině domácí otázky. Kalich pro laiky znamenal přijímání chleba i vína. Sub utraque specie je latinsky „pod obojí způsobou“. Tábor dostal jméno po biblické hoře Proměnění a s ním naději na jiný svět. Na cestě jsme se však naučili ještě něco navíc: mezi přáním proměny a městem, v němž se opravdu žije, leží voda, chléb, práce, spor, stavba a paměť. Příběh nekončí tím, že jsme rozluštili symbol. Končí tím, že mu rozumíme přesněji.

PRO HLAS V TERÉNU

Tři odpovědi známe. Ted' zkuste vlastními slovy říct, jak se z jednoho biblického jména a jednoho kalicha stal příběh, který město vypráví dál — pokaždé trochu jinak.

PRAMENY: Město Tábor: Rajský dvůr a Galerie Ambit · Religionistická encyklopedie AV ČR: protestantismus · Religionistická encyklopedie AV ČR: utrakvismus · Město Tábor: dějiny založení · Husitské muzeum: Táborští svobodní zednáři